

Попадюк О.В.,

Національний університет “Острозька академія”

ДИСКУРСИВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ЗАСОБИ ЗВ’ЯЗНОСТІ У НАВЧАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

В період орієнтації суспільства на гуманізацію всіх сфер людської життєдіяльності в освітньому просторі ведеться інтенсивний пошук нових способів організації / реорганізації міжособистісних відносин. У цьому пошуку на одне з перших місць виходять питання “суб’єктних для суб’єкта взаємодій” в процесі спілкування. Особливо це стосується навчально-професійного спілкування – своєрідної цілеспрямованої лабораторії з виробництва спеціальних засобів мовної взаємодії.

У сучасній лінгвістиці дискурсу педагогічний / аудиторний дискурс розглядається як різновид професійного дискурсу. І хоча варіанти останнього, наприклад, такі як діловий дискурс, юридичний дискурс, дипломатичний дискурс в науковій літературі представлені широко, проте, навчальний дискурс розроблений недостатньо. Особливо це стосується “аудиторного дискурсу”, який зрештою визначається нами як живий процес комунікації, “актуалізована в умовах аудиторії дійсність”, що проявляє себе як в експліцитних (вербальних і невербальних), так і в імпліцитних комунікативних засобах міжособової взаємодії. Останнє також дозволяє кваліфікувати аудиторний дискурс як мовну / комунікативну репрезентацію контактного учбового спілкування “викладач – студент”. Під навчальним дискурсом розуміємо вид інституційного спілкування, метою якого є передача студентам інформації учбово-наукового

змісту . Метою статті є дослідити навчальний дискурс та визначити його особливості.

Зв'язність дискурсу є одним з його найважливіших ознак. Дискурс реалізується в тексті. Більшість лінгвістів під дискурсивними засобами зв'язку розуміють елементи , що відіграють важливу роль в організації змісту і побудови дискурсу. Окрім реалізації когерентних стосунків, вони мають і прагматичні характеристики. Більшість з'єднувальних елементів здатні відображати позицію того, хто говорить, його висловлювання по відношенню до змісту, оцінку власної системи знань, процес взаємодії того, хто говорить, і того, хто слухає, логічні зв'язки між фактами, що повідомляються. Вони можуть бути розглянуті з точки зору прагматики. Від інтенції автора залежить вибір речень та їх зв'язність.

Лекція як жанр учбово-наукового дискурсу насичена дискурсивними елементами і містить широкий набір цих засобів зв'язку. Протяжність лекції в часі вимагає різноманітних засобів членування, впорядковування і зв'язку, цим і пояснюється поява безлічі дискурсивних елементів, що здійснюють функцію інтеграції. Це результат впливу чинників усності, спонтанності, мовної імпровізації [3].

Під дискурсивними елементами в роботі розуміються одиниці, що оформляють зв'язок в тексті як мінімум між двома фразами, виражають зміст даного зв'язку, передають інтенцію того, хто говорить і його до змісту . Було встановлено, що клас даних одиниць, по-перше, не має чітких парадигматичних кордонів, і, по-друге, об'єднує елементи, які традиційні класифікації відносять до різних частин мови [3:8–9]. У проаналізованому матеріалі лекцій з теоретичної граматики і теоретичної фонетики клас дискурсивних елементів представлений прислівниками (*so, now, thus, therefore, anyway, finally, however, though, further, similarly, perhaps, maybe, probably, certainly, (un) fortunately, naturally, evidently, surely, obviously, actually* і ін. [1; 2]), вигуками (*well, oh* [1; 2]), числівниками (*first, second* [1; 2]), перформативними дієсловами (*I think, I'm sure, I suppose, I guess, I agree, I say, I hope, I expect, I mean, I assume, I believe, I remember, I forget, I recall, I daresay* і ін. [1; 2]), стійкими словосполученнями (*first of all, for example, on the one hand, on the other hand, in addition, at the same time, in other words, in terms of, in general, that sort of thing(s), of course, no doubt, as you know, if you remember, you know, as I said, as I mentioned before* і ін. [1; 2]), синтаксичними конструкціями (*Let's start with, Let's move on to ., Do you have any questions?* і ін. [1; 2]).

Відомо, що при вивченні будь-якого мовного явища має бути вирішене питання про одиницю аналізу. Одиницею аналізу в цій роботі в її максимальному об'ємі, або макроодиницею аналізу, був прийнятий дискурс необмеженого об'єму, але обмеженого тематично. Але, окрім макроодиниці, в роботі також була встановлена і мікроодиниця аналізу, що отримала назву фрагмент дискурсу, що містить дискурсивні елементи (ДЕ). Об'єм мікроодиниць залежить від контексту. Такі фрагменти включають від однієї до п'яти-шести фраз.

Фрагмент дискурсу (ФД) є змістовно відносно закінченим уривком, що репрезентує певний ДЕ. Основним критерієм виділення того або іншого фрагмента послужили наступні характеристики:

1) наявність в аналізованому уривку ДЕ;
2) реалізація ДЕ яскраво вираженої дискурсивної функції, а саме вказівка ДЕ на перехід від однієї частини міркування до іншої, забезпечення логічної послідовності викладу і чіткості структури дискурсу, а також експлікація позиції того, хто говорить по відношенню до ;

3). відносна закінченість просодичного оформлення фрагмента низхідним, висхідним, низхідно-висхідними, висхідно-низхідними або рівним термінальними тонами; уповільненням темпу; зменшенням гучності; наявністю паузи між фрагментами дискурсу.

Структурний аналіз показав, що дискурсивні елементи мають різну структуру і є як однослівними елементами (*so, now, thus, therefore, anyway* і ін. [1; 2]), так і цілими предикативного типу S+P, інкорпорованими в структуру навчального дискурсу (*if you remember, as I mentioned before, Do you have any questions?* і ін. [1; 2]). Таким чином, були виділені чотири структурні класи ДЕ: однослівні ДЕ, ДЕ-сполучення слів із службовими, ДЕ-фрази і ДЕ-інкорпоровані вислови [3:10].

Дискурсивні елементи характеризуються специфічними особливостями в усному дискурсі. В порівнянні з письмовим дискурсом, в усному підвищується роль контактоустановлюючих і власне з'єднувальних засобів, що обумовлене актуалізацією міжособових стосунків між комунікантами, постійним в ролі адресата та адресанта, створенням атмосфери комунікативної співпраці, а також прагненням компенсувати відсутність графічних засобів розчленовування дискурсу. Лектор прагне створити дискурс, доступний для розуміння, зняти гіпотетично існуючі труднощі, що, у свою чергу, підвищує роль організуючого начала дискурсивних елемен-

тив. Загальною функцією елементів, що вивчаються, є функція делімітації і в той же час інтеграції смислових фрагментів в рамках всього дискурсу.

Дискурсивні елементи включають не лише мовні і елементи, що структурно формують дискурс, але також ті, що виражають суб'єктивну оцінку того, хто говорить, і сприяють встановленню контакту з адресатом. Тому в навчальному дискурсі були виділені власне з'єднувальні і прагма-орієнтовані дискурсивні елементи. Прагма-орієнтовані поділяються на композиційно-структурні та логіко-зв'язуючі.

До першої групи відносяться елементи, які вказують на лінійний зв'язок в дискурсі, тобто на власне змістовні зв'язки. Друга група об'єднує дискурсивні елементи, що реалізують опозицію автор-адресат, тобто елементи, що відображають або позицію того, хто говорить, або направлені на адресата і розраховані на створення атмосфери співпраці між лектором і студентами.

Як ілюстрація функціонування ДЕ у навчальному дискурсі доцільно навести фрагмент дискурсу.

If a writer writes poetry or screenplays as well as fiction that gives me a different idea what to expect than if a writer limits himself to one genre. You follow me? In other words, er some writers do write in all three genres, they write essays, they write poetry, they write fiction, they write scripts for dramas and for television programs. Er my feeling is often the more genres they write the perhaps the better qualified writers they are. Let me give an example, historically. Henry James is a famous 19th century-early 20th century American writer [3:13].

Група прагма-орієнтованих ДЕ представлена прямим питанням до аудиторії *You follow me?* Дане звернення до студентів, дуже неформальне за формою свідчить про намір лектора встановити контакт з аудиторією і перевірити, як вона розуміє лекційний матеріал, що викладається. *DE in other words*, який є одним з тих, що найбільш вживаються, має статус пояснюючого елементу в даній ситуації. Він належить до групи логіко-зв'язуючих ДЕ. Слід також відзначити, що мова лектора є логічною і послідовною. *DE let me give an example, historically* лектор використовує для ілюстрації висловлюваних ним положень. Даний елемент також відноситься до групи логіко-зв'язуючих ДЕ. Для викладача важливо, щоб його мова була зрозуміла студентам. Наявність подібних ДЕ в дискурсі свідчить про інституційні риси даного мовного твору – викладач в аудиторії завжди наводить приклади.

Отже, дискурсивні елементи можуть бути різними за структурою та функціональними різновидами, але вони виконують важливу єднальну, контактоутворюючу та зв'язуючу функції. Таким чином, ДЕ є визначальними компонентами при створенні навчального дискурсу.

Література:

1. Теоретична граматика англійської мови: навчальні електронні ресурси [Moodle Національний університет "Острозька академія"] / Л. М. Коцюк // Лекції. – Режим доступу: <http://moodle.uosa.ua.net/course/view.php?id=30>

2. Теоретична фонетика англійської мови: навчальні електронні ресурси [Moodle Національний університет "Острозька академія"] / О. О. Пелипенко // Лекції. – <http://moodle.uosa.ua.net/course/view.php?id=29>

3. Чубарова Ю.Е. Функционально-структурные особенности и просодические средства выражения дискурсивных элементов англоязычного учебно-научного дискурса: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата филолог. наук: специальность 10.02.04 – "Германские языки" / Ю.Е. Чубарова. – Саранск, 2008. – 15 с.

4. Questions in Time: Investigating the Structure and Dynamics of Unfolding Classroom Discourse [electronic resource EBSCOhost – world's foremost premium research database service] / Martin Nystrand, Lawrence L. Wu, Adam Gamoran, Susie Zeiser, Daniel A. Long // Discourse Processes. – 2003. – № 35 (2). – P. 135–198. – Regime of access to the journal:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=6&hid=5&sid=0e8ca69b-bddb-44ea-a921-e3a717b7c33c%40SRCSM2>

5. Walsh S. Investigating Classroom Discourse / Steve Walsh. – London and New York: Routledge, 2006. – 188 p.